

Łosowa Mała.

gmina : Kuźnica

Rodzaj dokumentacji	Katalog parków woj. białostockiego ..... tom	
Autorzy opracowania	mgr inż. Andrzej ZAWISTOWSKI	
Konsultanci	mgr Janina HOŚCIEŁOWICZ	
Zleceniodawca	Wojewódzki Konserwator Ochrony Przyrody w Białymstoku	
Rok opracowania	1978 r.	
Miejsce przechowywania niniejszego opracowania	1. Wojewódzki Konserwator Przyrody w Białymstoku 2. Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków w Białymstoku	Nr inw.

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244
M. inw. 50

~~M. inw. 50 dep.~~
~~BIBLIOTEKA~~
~~Zarządu Ochrony i Konserwacji Zesp. Pałac.-Ogród.~~
~~Muzeum Narodowego w Warszawie~~
~~ul. Szwoleżerów Nr 9. tel. 29-67-78~~

ANALIZA I OCENA WARTOŚCI ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ ZIELENI

olr 21722r.

Park, ogród, aleja, zieleni towarzysząca Rodzaj: klasztorny, zamkowy, parku / ogrodu: pałacowy, dworski, miejski Czas powstania: poł. XIX w. (poł. XVIII) Forma stylowa: krajoznawcza Wielkość: 2,0 ha		Nazwa: ŁOSOSNA MAŁA Adres: gm. Kuźnica Województwo: Białystok Użytkownicy: ni. prywatne				
---	--	--	--	--	--	--

K R Y T E R I A		0	1	2	3	4
		zły	mierny	dł	b.dł	
A Wartości zabytkowe	I. Stopień przetrwania elementów dawnego układu przestrzennego					
	1. Osie i ciągi kompozycji /relacja z architekturą/	+				
	2. Układ dróg	+				
	3. Stopień przetrwania starodrzewia	+				
	4. Układ wodny i pierw. ukształt. terenu		+			
	5. Zachowanie dawnych elementów architektury i małej architektury			+		
	II. Wartość układu przestrzennego					
	1. Jednorodność stylu całego układu lub wysoka czytelność nawarstwień stylowych	+				
	2. Wartość historyczna układu /dawność/		+			
	3. Wartość obiektów architektury			+		
	4. Reprezentatywność lub unikalność w skali regionu lub kraju	+				
	5. Wartości krajobrazowe i estetyczne		+			
	III. Wartości tradycji historycznej /w sensie potencjalnych walorów turystycznych/					
	1. Związek obiektu z postaciami lub wydarzeniami historycznymi	+				
	Wartości zabytkowe ogółem 7					
B Wartości przyrodnicze i ekologiczne	I. Wartości przyrodnicze i ekologiczne					
	1. Rzadkie gatunki drzew i krzewów	+				
	2. Drzewa o charakterze pomników przyrody	+				
	3. Intensywność zadrzewienia		+			
	4. Stan zdrowotny drzewostanu		+			
	5. Znaczenie ekologiczne		+			
	Wartości przyrodnicze ogółem 3					
Ogólna ocena obiektu 10						

Analizę sporządził: *W. C.*Data: *12.XII.79*

Uwaga dotycząca koniecznej doraźnej interwencji w zakresie zmiany sposobu użytkowania obiektu oraz działań konserwatorskich w odniesieniu do zadrzewienia i obiektów architektonicznych - podać na odwrocie karty!

RECENZJA EWIDENCJI PARKU

Nazwa parku - adres Park podworski, w. Łosośna Mała, gm. Kuźnica woj. białostockie

Autor ewidencji mgr inż. Andrzej Zawistowski Rok opracowania 1978

Czy ewidencja wykonana jest zgodnie z instrukcją tak

Czy jest kompletna tak, posiada metryczkę, cz. opisową, plany - sytuacyjny

1:25.000, założenia 1:500, 5 foto 9 x 13

Analiza historyczna podana prawidłowo. Słusznie podkreśla autor, że założenie kształtowane być może na przestrzeni XVIII i XIX w. dotarło do naszych czasów w kształcie ostatecznym z II poł. XIX w.

Wykorzystanie źródeł Wszelkie dostępne, znajdujące się w archiwum z relacji ustnych i źródeł pisanych.

Analiza układu przestrzennego Wszystkie elementy założenia występujące w tekście są zgodne z planem. Analiza przeprowadzona została prawidłowo.

Inwentaryzacja roślin podaje wykaz, ilość drzew starych, wydziela drzewa młode i podaje skład podszytu.

Analiza stopnia zachowania Mimo pozostałego dworu z 1722 r. i części parku, założenie to uległo i ulega dalszemu niszczeniu, ztraca się rysunek dawnego układu i jego wyposażenia.

Wnioski autorów ewidencji Uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody w Białymstoku.

Dokumentacja fotograficzna 5 fotografii wykonano na dobrym poziomie, jednak format ich jest za mały. Odczuwa się brak informacji fotografii obrazującej wnętrze parku.

Ocena planu parku wykonany prawidłowo, czytelnie, zawiera wszystkie elementy wyposażenia. Określa również granice i informacje o stanie obecnym.

Ogólna ocena ewidencji Wykonana właściwie, podaje w miarę pełne informacje.

Wraz z planem stanowi cenny materiał - pierwszy dotyczący tego założenia

Konkluzja: ewidencja wykonana jest poprawnie i może być przyjęta; tak

Ewidencja wymaga poprawek w części _____

Ewidencja nie może być przyjęta z powodu: _____

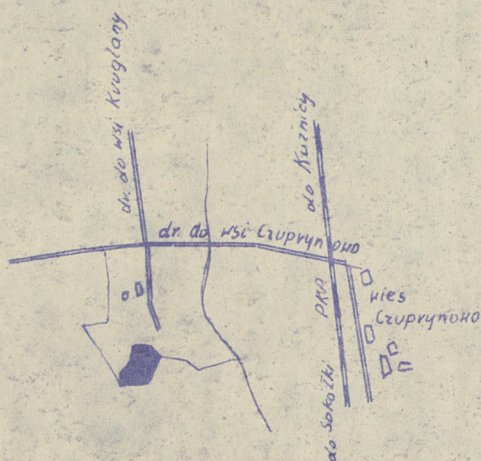
Miejscowość i data Białystok, dn. 27.IX.78 Recenzent mgr Janina Hościłowicz

Hościłowicz

METRYCZKA PARKU - OGRODU			
1	Adres: m. Łosośna <i>Łos Mała</i>		gmina Kuźnica województwo białostockie
2	Nazwa parku: aktualna: Park podworski		dawna -
3	Rodzaj parku i stan jego zachowania: krajobrazowy Stan zachowania dostateczny		
4	Czas powstania i najważniejsze fazy przekształceń połowa XIX wieku		Autor nieznany
5	Powierzchnia parku: Ogółem ha: Pow. założenia dworskiego ponad 4 ha parku 2 ha	w tym wód w ha: Poza parkiem na terenie założenia 0,09 ha	Istniejące budynki 1. O wartościach zabytkowych Dworek drewniany z 1722 r
6	Nr i data rejestru parku - ogrodu nie ma	6a <u>Opinia Komisji Konserwatorskiej</u>	2. Inne część starej stajni, stodoła, nowy budynek mieszk. właściciela, nowe 2 budynki gosp. właściciela
7	Użytkownicy obiektu: [REDACTED]		
8	Istniejące dokumentacje /data i autor/ brak	1. <u>Pomiar sytuacyjno-wysokościowy</u> Pomiar sytuacyjny z 1934 r. własność Ob. Bilmin Wiktorii	2. <u>Inwentaryzacja zieleni</u> brak
	3. <u>Studium historyczne</u> brak	4. <u>Założenia techniczno-ekonomiczne</u> brak	5. <u>Dokumentacje branżowe, techniczne i ekspertyzy</u> brak
9	Przeprowadzone remonty: Budynków Dworku w latach 1959-64	Parku nie	Metryczkę sporządził: Data mgr inż. A. Zawistowski 8.VIII.1978 r.

SZKIC SYTUACYJNY ZAŁOŻENIA PARKOWEGO
W ŁOSOSZNEJ

SKALA 1:25000

I. KRÓTKA ANALIZA HISTORYCZNA

1. Ewolucja układu przestrzennego.

Założenie dworskie Łosośna Mała, mimo, że należy do jednego ze starszych na obszarze woj. białostockiego, nie doczekało się dotąd żadnego opracowania historycznego. Kilka wzmianek w przewodnikach krajoznawczych, odnoszących się raczej do samego dworu i czasu jego powstania oraz skąpej informacji o istniejącym tam parku, nie wyczerpują jego zapewne bogatej historii. Z uwagi na to, że materiały dokumentacyjne są nadal nieznane, dlatego też niniejsze opracowanie zostało oparte na skąpych dostępnych dziś materiałach archiwalnych oraz na informacji ustnej udzielonej przede wszystkim przez dawną współwłaścicielkę posiadłości Wiktorię Bilmin.

Założenie dworskie powstało najpewniej na początku XVIII wieku, bowiem z roku 1722 pochodzi drewniany dwór, istniejący do dzisiaj. Poza dworem niepozostały żadne ślady odnoszące się do granic założenia, jego układu przestrzennego i zasobów tam istniejących. Obecny stan obiektu wskazuje, że powstał on w II połowie XIX wieku. W tym bowiem okresie majątek Łosośna Mała należał do Aleksandra Sytina pułkownika carskiego, tego samego właściciela do którego należał również folwark Czuprynowo. Źródła podają, iż dwór drewniany w 1878 r. został poddany remontowi i przebudowie. Wydaje się, że z tą datą należy wiązać fakt nabycia majątku przez [REDACTED]. Jednocześnie wybudowano kilka nowych budynków gospodarczych. Teren ogrodzono niewysokim murem kamiennym i wydzielono część nieopodal leżącego lasu na zorganizowanie tam parku. Park założony był w stylu krajobrazowym

i ogrodzony został, niewysokim murem z kamienia. Od dworku do parku prowadziła tylko jedna aleja wysadzona lipami. Powierzchnia samego parku wynosiła 2 ha. Na powierzchni parku znajdowała się sieć alejek, których układ był następujący:

- wokół muru ogrodzeniowego prowadziła alejka wysadzana na określonych odcinkach coraz innymi gatunkami drzew,
- w środku założenia istniała alejka założona w formie elipsy,
- pomiędzy alejką obwodnicą a centralną - elipsą istniały alejki zaprojektowane w formie linii krzywych regularnych.

Każda z tych alejek obsadzona była po obu stronach drzewami i od nazwy gatunku drzewa alejki te nosiły nazwę: brzozonej, lipowej, sosnowej, świerkowej itp. Na wolnych powierzchniach przy alejkach założone były również kwietniki i skupiny krzewów ozdobnych. W alejkach wystawiane były ławki. Alejki wszystkie wysypane były piaskiem. Jeżeli chodzi o roślinność wysoką, to była raczej mało zróżnicowana. Występowały takie gatunki jak: sosna /najwięcej/, topola, brzoza, świerk, lipa, klon, dąb.

Układ parku i jego roślinność nie uległy zmianom w przestrzeni czasu do I wojny światowej. W okresie I wojny światowej częściowo zniszczeniu uległ mur ogrodzeniowy, część roślinności wysokiej a alejki zostały zaniedbane. W okresie międzywojennym następca

[REDACTED] uporządkował park ze zniszczeń wojennych oraz wzbogacił całe założenie dworskie o nowy obiekt - magazyn owoców i złożył nowy sad owocowy. W takim stanie założenie dworskie w Łososiej Małej przetrwało do II wojny światowej. W okresie II wojny światowej uległy zniszczeniu budynki gospodarcze, mur ogrodzeniowy oraz część roślinności wysokiej parku.

Po 1945 roku grunty należące do majątku zostały rozparcelowane, natomiast samo założenie parkowo-dworskie nie zmieniło właściciela. W tym okresie nastąpiła dalsza dewastacja parku poprzez wycinanie drzew i wypas bydła. Alejki zarosły trawą i chwastami oraz roślinnością drzewiastą z samosiewu. Część dworu po remoncie przekazano PTTK, pozostałe dwa pomieszczenia zajmuje właścicielka. W północnej części założenia powstało odrębne siedlisko z budynkiem mieszkalnym i gospodarczym wzniesione przez syna -

2. Dawne plany

Pierworys gruntów majątku prywatnego Łosośna Mała sporządzony przez mierniczego Zygmunta Janickiego w 1934 roku, który jest w posiadaniu

3. Źródła do dziejów parku

a/ Źródła informujące o folwarku Łosośna Mała

- "Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich" tom V, rok 1884.
- "Przewodnik po woj. białostockim" Sokołowski, 1972 r.
- "Inwentarz Zespołu pow. Sokółka 1884 - 1914. Starszy Notariusz Sądu Okręgowego w Grodnie" w Woj. Archiwum Państwowym w Białymstoku. Sygnatury: 15239 i 15240.
- Karta zielona nr 25 wypełniona 15.X.59 r. w BBiDZ w Białymstoku

b/ Informacje ustne:

- obecna właścicielka założenia dworskiego.

II. CHARAKTERYSTYKA STANU ISTNIEJACEGO

1. Układ przestrzenny

Założenie dworskie w Łosośnej Małej, zniekształcone zapewne licznymi przebudowaniami, posiada dziś dwa zasadnicze elementy układu przestrzennego. Jednym z nich jest część rozpościerająca się w strefie południowo-wschodniej, której granica od południa oparta jest o rzekę Łosośną, wschodnia sięga drogi prowadzącej do Czuprynowa i przystanku PKP, północna przebiega północnym brzegiem młodego sadu. Wnętrze tej części terenu zawiera drogę dojazdową do domu, prowadzącą dalej do zabudowań gospodarczych usytuowanych przy zachodniej granicy. Dwór drewniany z 1722 r. kryty gontem. Przy granicy wschodniej cztery stawy oraz czytelne miejsce istniejącego niegdyś młyna. Od stawów do dworu rozpościerał się sad na obrzeżach, którego znajdowały się w przeszłości trzy budynki mieszkalne dla służby. Dalej ku zachodniej strefie mieścił się piąty staw oraz stajnia dziś częściowo zachowana. Za stajnię znajdował się również sad, który sięgał do granicy zachodniej. Zamknięty nie istniejącą dziś stodołą oraz szczytem usytuowanej, a nie istniejącej obecnie obory. Na północnej przestrzeni znajdującej się między drogą gospodarczą /łączącą dwór ze stodołą i oborę/ a parkiem znajdowała się trzecia część sadu. Teren ten obecnie użytkowany jest jako pastwisko nowe odrębne siedlisko i młody sad.

Drugim ważnym elementem założenia jest park krajobrazowy położony w zachodnio-północnej części założenia na łagodnym wzniesieniu, ogrodzony niegdyś niskim murem kamiennym, którego resztki zachowały się jeszcze w terenie. Obecnie park sąsiaduje od strony północnej i zachodniej z uprawami róży pomarszczonej, od południa i wschodu z łąkami i pastwiskami. Od strony wschodniej otwiera się widok na dwór i nowe zabudowania mieszkalne i gospodarcze wzniesione przed kilkoma laty. Wnętrze parku obecnie mało czytelne, posiada z dawnego starodrzewu niewiele ponad 100 drzew. Na całej powierzchni wyrosły grupy młodych drzew, będących w drugim piętrze oraz krzewów w podszyciu z samosiewów i odrosli. Skład tych drzew i krzewów jest różnogatunkowy. Wśród nich pojawiła się roślinność trawiasta charakterystyczna dla lasu naturalnego. Dlatego bez dawnego odrysu planu parku trudno byłoby ustalić przebieg alei tam istniejących oraz alei prowadzącej do niego ze dworu, a dziś nieczytelnych.

2. Skrócona inwentaryzacja roślin

a/ Starodrzew

- Acer negundo	- klon jesionolistny	- 5 szt.
- Acer platanoides	- klon pospolity	- 9 szt.
- Betula verrucosa	- brzoza brodawkowata	- 19 szt.
- Fraxinus excelsior	- jesion wyniosły	- 1 szt.
- Picea excelsa	- świerk pospolity	- 2 szt.
- Populus alba	- topola biała	- 28 szt.
- Pinus silvestris	- sosna zwyczajna	- 31 szt.
- Quercus robur	- dąb bezszypułkowy	- 6 szt.

- <i>Tilia cordata</i>	- lipa drobnolistna	- 5 szt.
- <i>Larix europaea</i>	- modrzew europejski	- 1 szt.

b/ Skład gatunkowy podrostu jest następujący:

4 sosna, 2 brzoza, 2 osika, 1 dąb, 1 klon, oraz pojedynczo lipa, świerk.

c/ Skład podszytu: trzmielina, jarzab, karagana, jałowiec, tawużowiec, róża, śnieguliczka.

3. Analiza stopnia zachowania układu zabytkowego

Wydaje się, że nie uległy zasadniczej zmianie granice parku. Natomiast sam park nie posiada już żadnej sieci komunikacyjnej. W miejscach wyciętego starodrzewu wchodzi do pierwszego piętra drzewa młodszego pokolenia, które nie były sadzone planowo. Stąd też park zmienił się z leśno ozdobionego w leśny. Alejki parkowe całkowicie zarosły. Z muru ogrodzeniowego pozostały tylko na obrzeżu parku resztki kamieni. Nie istnieje również alejka lipowa prowadząca do parku.

4. Rola obiektu w krajobrazie

W otaczającym krajobrazie park spełnia rolę widokową. Położony jest na wzniesieniu odległym od rzeki Łososnej około 200 m wzdłuż której znajdują się lite zadrzewienia prawie jednogatunkowe /olcha/. Ze względu na wielogatunkowy drzewostan park w okresie letnim i jesiennym posiada zróżnicowane kolory wyróżniające go od roślinności nadzrzecznej i dalszego otoczenia.

III. WNIOSKI KONSERWATORSKIE

1. Granice ochrony konserwatorskiej

Ze względu na zachowanie parku w dawnych granicach ze zróżnicowanym składem drzewostanu oraz z uwagi na zachowanie układu przestrzennego dawnego założenia dworskiego, proponuje się objęcie ochroną konserwatorską całość założenia w granicach uwidocznionych na planie.

Dwór z 1722 roku ujęty jest w rejestrze zabytków.

2. Ewentualna zmiana dotychczasowego sposobu użytkowania

Pozostałości założenia dworsko-parkowego oddalone są od uczęszczanych szlaków turystycznych i stanowią własność prywatną. Dlatego też trudno w chwili obecnej zmienić stan jego zachowania i sposób zagospodarowania. Jest on podobnie jak położone w terenie skupiska drzew, czy lasy, penetrowany przez człowieka. Wydaje się, że istnienie i losy parku wiązać należy z dworem użytkowanym przez PTTK. Zarówno park i otoczenie dworu z przepływającą rzeką Łosoczną, stanowi integralną całość, która powinna być przeznaczona na cele rekreacyjne. W takim też kontekście należy w istniejącym parku przeprowadzić prace konserwatorskie, natomiast tereny przyległe, a niegdyś będące częścią składową założenia, należy zagospodarować zgodnie z potrzebami wynikającymi z prowadzenia ośrodka PTTK w tym obiekcie.

3. Zakres pożądanej renowacji

- a/ Należy przeprowadzić konserwację starych drzew, wykonać cięcia sanitarne, w odsłoniętych skupieniach młodych drzew

dokonać czyszczeń i trzebieży - zakres tych prac winien być uzgodniony z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody w Białymstoku. Przy prowadzeniu prac konserwacyjnych warto byłoby oprzeć się również na istniejącym pierworysie parku, dzięki niemu można byłoby odtworzyć dawny układ przestrzenny parku.

b/ W trybie pilnym należy wykonać remont dworku oraz uporządkować otoczenie. Prace te powinny być prowadzone pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku.

IV. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Zdjęcia wykonał autor w dniu 20 maja 1978 r.

Negatywy są własnością autora.

Ruiny bramy wjazdowej na teren zabudowań folwarczanych.
 Widać widok klon.

Widok dworku. Z lewej strony widać nowy budynek mieszkalny
 właściciela.

Ostatnie sceny z byłej łąki łąkowej.

Drzewy i topole w parku.

Resztki brzoź z alei brzoźowej.

